

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.7.3.2>

## DOŚWIADCZENIA ZAGRANICZNE REGULUJĄCE DZIAŁALNOŚĆ ADWOKATÓW JAKO UCZESTNIKÓW POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO I MOŻLIWOŚCI JEGO WYKORZYSTANIA NA UKRAINIE

*Yevheniia Berezna*

*studentka Instytutu Naukowo-Badawczego Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)*

*ORCID: 0000-0002-1220-847X*

*e-mail: YevBerezhna@ukr.net*

**Adnotacja.** Znaczenie tego artykułu polega na tym, że problemy reformy ukraińskiej sfery prawnej w ogóle i jej poszczególnych instytucji są spowodowane wieloma czynnikami, z których dość znaczący jest brak u ukraińskiej elity polityczno-prawnej niezbędnego doświadczenia. Taka sytuacja warunkuje potrzebę i użyteczność studiowania odpowiedniego doświadczenia zagranicznego w celu wykorzystania jego najlepszych wzorców w ukraińskiej przestrzeni prawnej, oczywiście biorąc pod uwagę realia polityczno-prawne, społeczno-ekonomiczne, kulturowe i inne aspekty życia społecznego w naszym państwie. Znaczenie aktywnego studiowania i wdrażania głównych zagranicznych doświadczeń na Ukrainie wynika również z faktu, że nasze państwo jest aktywnym uczestnikiem współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinie ochrony praw i wolności człowieka, a także prowadzi kurs na integrację europejską. Artykuł, opierając się na analizie poglądów naukowych naukowców, podsumowuje zagraniczne doświadczenia regulujące działalność adwokatów jako uczestników postępowania administracyjnego. Należy zauważyć, że podejścia w różnych państwach do regulowania udziału adwokatów w postępowaniu administracyjnym różnią się między sobą. Powstało autorskie podejście do możliwości wykorzystania pozytywnych doświadczeń zagranicznych w kontekście doskonalenia krajowego prawa regulującego działalność adwokatów.

**Słowa kluczowe:** doświadczenie zagraniczne, działalność, uczestnik, postępowanie administracyjne, prawo.

## FOREIGN EXPERIENCE IN REGULATING THE ACTIVITIES OF LAWYERS AS PARTICIPANTS IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS, AND THE POSSIBILITY OF ITS USE IN UKRAINE

*Yevheniia Berezna*

*Applicant*

*Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)*

*ORCID ID: 0000-0002-1220-847X*

*e-mail: YevBerezhna@ukr.net*

**Abstract.** The article, based on the analysis of scientific views of scientists, summarizes the foreign experience of regulating the activities of lawyers as participants in the administrative process. It is noted that approaches in different countries to regulate the participation of lawyers in the administrative process differ. The author's approach to the possibilities of using positive foreign experience in the context of improving domestic legislation governing the activities of lawyers has been formed. The relevance of the article is that the problems of reforming the Ukrainian legal sphere as a whole and its individual institutions are due to many factors, quite important among which is the lack of Ukrainian political and legal elite with the necessary experience. This situation makes it necessary and useful to study the relevant foreign experience in order to use its best examples in the Ukrainian legal space, of course, taking into account the realities of political, and legal, socio-economic, cultural and other aspects of public life in our country. The urgency of active study and implementation of leading foreign experience in Ukraine is also due to the fact that our country is an active participant in international cooperation, in particular in the field of protection of human rights and freedoms, as well as pursuing European integration.

**Key words:** foreign experience, activity, participant, administrative process, legislation.

## ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ ЯК УЧАСНИКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

*Євгенія Березна*

*здобувач*

*Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)*

*ORCID ID: 0000-0002-1220-847X*

*e-mail: YevBerezhna@ukr.net*

**Анотація.** Актуальність статті полягає в тому, що проблеми реформування української правової сфери загалом та її інститутів зокрема обумовлені багатьма факторами, доволі вагомим серед яких є відсутність в української політико-правової еліти необхідного досвіду. Така ситуація обумовлює необхідність і корисність вивчення відпо-

відного зарубіжного досвіду задля використання його найкращих зразків в українському правовому просторі, звичайно, з урахуванням реалій політико-правового, соціально-економічного, культурного та інших аспектів суспільного життя в нашій державі. Актуальність активного вивчення та впровадження в Україні провідного зарубіжного досвіду також обумовлена тим, що наша держава є активним учасником міжнародної співпраці, зокрема у сфері захисту прав і свобод людини, а також тримає курс на європейську інтеграцію. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів учених, ми узагальнили зарубіжний досвід регулювання діяльності адвокатів як учасників адміністративного процесу. Відзначено, що підходи в різних державах до регулювання участі адвокатів в адміністративному процесі різняться між собою. Сформовано авторський підхід до можливостей використання позитивного зарубіжного досвіду в контексті вдосконалення вітчизняного законодавства, яке регулює діяльність адвокатів.

**Ключові слова:** зарубіжний досвід, діяльність, учасник, адміністративний процес, законодавство.

**Вступ.** За роки незалежності в нашій країні було проведено цілу низку реформ і перетворень, спрямованих на розбудову України як демократичної, правової та соціальної держави з розвиненою ринковою економікою та сильним громадянським суспільством. Значна частина цих реформ стосувалась формування й розвитку національних правозахисних та правоохоронних механізмів, створення правових, організаційних, політичних та інших гарантій прав і свобод людини та громадянина, зміцнення режиму правової законності та правового порядку у державі та суспільстві. Деякі із запроваджених реформ були більш-менш успішними, деякі мали суперечливий характер, а деякі взагалі не привели до якісних змін. Проблеми реформування української правової сфери загалом та її інститутів зокрема обумовлені багатьма факторами, доволі вагомим серед яких є відсутність в українській політико-правовій еліті необхідного досвіду. Така ситуація обумовлює необхідність і корисність вивчення відповідного зарубіжного досвіду задля використання його найкращих зразків в українському правовому просторі, звичайно, з урахуванням реалій політико-правового, соціально-економічного, культурного та інших аспектів суспільного життя в нашій державі. Актуальність активного вивчення та впровадження в Україні провідного зарубіжного досвіду також обумовлена тим, що наша держава є активним учасником міжнародної співпраці, зокрема у сфері захисту прав і свобод людини, а також тримає курс на європейську інтеграцію.

**Основна частина.** Окремі проблемні питання, пов'язані з діяльністю адвоката як учасника адміністративного процесу, у своїх наукових працях розглядали А.М. Бірюкова, С.Б. Булеца, М.Ю. Єфименко, С.О. Іваницький, А.В. Козьмич, В.В. Нікітченко, М.А. Погорецький, Н.О. Чудик, О.Г. Яновська та багато інших учених. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, в юридичній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені проблемі покращення діяльності адвоката в рамках адміністративного процесу.

**Мета статті** полягає в узагальненні зарубіжного досвіду регулювання діяльності адвокатів як учасників адміністративного процесу та встановленні можливості його використання в Україні.

**Результати.** Перш за все звернемо увагу на досвід Німеччини (ФРН), яка є найпотужнішою країною Європи. Адміністративно-правовий захист у Німеччині здійснюється загальними та спеціалізованими адміністративними судами. Спеціалізованими є спеціальні та фінансові адміністративні суди. Фінансовим судам підвідомчі тільки фінансово-правові спори, при цьому існують дві інстанції. Система спеціальних судів складається з трьох інстанцій і приймає рішення щодо соціально-правових вимог громадян до держави (наприклад, на вимогу надання соціальної допомоги чи виплату на дітей) (Кузьменко та ін., 2014). Основним спеціальним нормативно-правовим актом, на підставі якого діють адміністративні суди, є Закон про адміністративні суди Німеччини (Кузьменко та ін., 2014; Неугодніков, 2003). Відповідно до цього Закону, представництво має добровільний характер, однак тільки в судах найнижчої ланки системи адміністративних судів Німеччини. У справах, що розглядаються судами другої ланки, тобто вищими адміністративними судами земель (незалежно від того, вирішують вони справи суду першої чи другої інстанції), а також третьої ланки – Федеральним адміністративним судом, представництво є обов'язковим, тобто учасники справи зобов'язані вести свої справи у суді через процесуального представника. При цьому процесуальним представником сторони спору чи третьої особи може бути як адвокат, так і особа, яка не є ним, однак навіть у такому разі вона має бути викладачем у правничій школі (ВНЗ) та мати науковий ступінь доктора права (Гудима, 2018). Важливо, що юридичних осіб публічного права та адміністративні органи можуть представляти чиновники або службовці, які мають кваліфікацію судді, а також певні дипломовані фахівці (Салищева и др., 2016).

Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що у Німеччині також існує Закон про адміністративну процедуру, однак у цій країні адміністративним процесом вважається лише судовий порядок вирішення адміністративно-правових спорів. Діяльність органів публічної адміністрації щодо розгляду та вирішення індивідуальних адміністративних справ здійснюється в рамках адміністративної процедури (Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України, 2003: 22–23). Хоча цей Закон також передбачає засади участі адвокатів як представників у адміністративній процедурі.

Здійснюючи свої представницькі повноваження в адміністративному процесі Німеччини, адвокати зобов'язані діяти виключно в інтересах клієнта, суворо дотримуватися вимог щодо адвокатської таємниці. Законодавство Німеччини про адвокатуру забороняє адвокату здійснювати дії та брати на себе зобов'язання, виконання яких призведе чи може призвести до розголошення адвокатської таємниці. Адвокату заборонено здійснювати представництво в суді за дорученням довірителя, на якого він раніше працював як юрисконсульт, якщо ця робота займала основну кількість його робочого часу. Відповідно до параграфу 45 Федерального закону про адвокатуру, адвокату заборонено приймати доручення довірителя в таких випадках: якщо дії, що вимагаються від нього, суперечать адвокатському боргу; якщо у тій самій справі він уже консультував

або представляв інтереси протилежного боку; якщо в тому ж самому правовому спорі він уже брав участь раніше в ролі судді, третейського судді, прокурора, представника офіційної установи; якщо йдеться про тлумачення документа, в складанні якого брав участь як нотаріус він сам або адвокат, з яким він співпрацює у своїй адвокатській практиці (Дерра, 2019).

Також слід відзначити, що укладення угоди про «гонорар успіху» (Erfolgshonorar), як правило, заборонено. Єдиний виняток з цього правила врегульовано в параграфі 4а Закону Німеччини про гонорари адвокатів, у якому сказано, що угоду про «гонорар успіху» дозволено укладати тільки на ведення конкретної справи і тільки тоді, коли довіритель з огляду на своє фінансове становище змушений був би відмовитися від ведення судової справи. У такому разі допускається домовленість адвоката й довірителя про те, що в разі програшу адвокату або виплачується винагорода менше, ніж передбачено законом, або не виплачується взагалі. Однак на випадок виграшу така угода обов'язково повинна передбачати відповідну «надбавку» до встановленого законом гонорару (Дерра, 2019).

За порушення адвокатами своїх повноважень та (або) правил адвокатської діяльності законодавством Німеччини передбачена юридична відповідальність, перш за все перед клієнтом. До підстав відповідальності належать неналежне виконання обов'язків під час надання консультацій, підготовки документів, помилкове оцінювання сутності справи, порушення правил діловодства, неналежне виконання зобов'язань з надання допомоги під час процесу. При цьому значення не має, в чому полягає причина помилки: в некомпетентності самого адвоката або в організації відділу діловодства та поганому контролі за роботою персоналу. Розмір відповідальності не обмежується вартістю об'єкта спору й може перевершувати його в декілька разів. Водночас німецьким законодавством допускається можливість укладання угод про обмеження відповідальності адвоката за помилку, допущені під час ведення справи (Вільчик, 2015).

Не менш цікавим є досвід Франції щодо врегулювання діяльності адвокатів, зокрема в адміністративному процесі. Початок адміністративної юстиції був покладений Наполеоном у 1799 р. (Уложення Державної ради). Наступного року були створені ради префектур. До 1872 р. рішення рад були для адміністрації не обов'язковими, але за рідкісним винятком нею виконувались. Законом 1872 р. радам були передані судові повноваження, а саме право виносити судові постанови. У своїх рішеннях нові суди сформулювали безліч норм адміністративного права, які згодом були закріплені в законах та інших правових актах. Спеціалізація суддів у питаннях управління допомагає їм глибше проникати в сутність цих справ, приймати кваліфіковані рішення. Започаткована у Франції ротація службовців адміністрації та суддів сприяє зміцненню взаєморозуміння й довіри між ними. Адміністрація більше довіряє адміністративному суду, ніж загальному, оскільки бачить, що перший краще розбирається в роботі установи (Кузьменко та ін., 2014). Особливістю французької моделі адміністративної юстиції, як зазначає В.Б. Пчелін, є те, що вона сформувалась і функціонує всередині виконавчої влади. Незалежність адміністративних судів тут досягається шляхом їх відокремлення від органів, які беруть пряму участь у державному управлінні. Сучасній французькій моделі адміністративної юстиції притаманна така трьохланкова структура: Державна рада, яка фактично є Вищим адміністративним судом Франції; вісім апеляційних адміністративних судів; територіальні адміністративні суди (адміністративні суди загального права (компетенції), що підпорядковані Державній раді в порядку апеляційного оскарження) (Пчелін, 2017: 54). Отже, у Франції адміністративні суди (трибунали), незважаючи на їх організаційне підпорядкування, абсолютно самостійні та не є залежними в системі загальних судів. Вони виступають також у ролі радників адміністрації. До адміністративних судів щорічно надходять десятки тисяч скарг. Ці суди розглядають як малозначні (про пенсії, відшкодування збитку тощо), так і великі політичні справи. Вони перевіряють законність адміністративних актів: від повсякденних муніципальних до ордонансів Президента (ордонанси – укази Президента, що мають силу закону). Судові акції стосуються усіх сфер життя суспільства, а саме політичної (вибори); економічної (військова економіка, господарське управління та планування, будівництво); соціальної (громадська безпека, професійні корпорації, благоустрій міст, захист довкілля); культурної (реформа освіти, державне навчання); моральної (цензура преси й кіно) (Кузьменко та ін., 2014).

Проведення у французьких адміністративних судах є змагальним і письмовим. Змагальний характер провадження проявляється в правах кожної зі сторін знайомитися з матеріалами справи та отримувати інформацію про аргументи, представлені іншою стороною. З огляду на письмовий характер провадження в процесі розгляду справи вивчаються письмові пояснення сторін. Заявник, відповідач та їхні адвокати, які з'явилися на засідання, можуть усно викладати сутність справи, але вони не мають права оперувати новими даними, відсутніми у раніше поданих письмових документах. За загальним правилом, справи розглядаються й вирішуються колегіально магістратами в адміністративних трибуналах та апеляційних адміністративних судах, відповідними членами в Державній раді. Спочатку орган адміністративної юстиції самостійно досліджує матеріали справи. При цьому діє принцип таємниці діловодства, і ніяка інформація про попередній етап вивчення справи громадськості не надається. Потім проводиться засідання, на якому можуть бути присутніми адвокати, а в адміністративних трибуналах та апеляційних судах також є заявники. Після дебатів сторін виступає урядовий комісар. Урядовий комісар повинен забезпечувати єдність, наступність та вдосконалення судової практики. Він узагальнює висновки щодо конкретних справ, висловлює власні думки та оцінки. Будучи здебільшого комісаром закону, він ніяк не пов'язаний з позицією уряду або будь-якого іншого органу (Салищева и др., 2016).

Згідно із законодавством Французької Республіки, представництво та допомогу в суді (*représentation et assistance en justice*), за загальним правилом, здійснюють адвокати. Відповідно до ст. 4 Закону Франції «Про реформування деяких судових та юридичних професій» від 31 грудня 1971 р. № 71-1130, ніхто, якщо він не є адвокатом, не має права надавати юридичну допомогу або представляти сторону, складати процесуальні документи та брати участь у справі, у яких би то не було судах і судових або дисциплінарних органах відповідно до положень, що регулюють правовий статус адвокатів при Державній раді та Касаційному суді [9]. Адвокати здійснюють своє служіння та можуть подавати клопотання без обмежень до усіх судових та дисциплінарних органів, установ (Loi no. 71-1130 du 31 décembre 1971).

Відповідно до Кодексу адміністративної юстиції Франції (Code de justice administrative), скарги та супроводжуючі пояснення повинні під загрозою їх неприйнятності представлятися за допомогою або адвоката, або адвоката при Державній раді і Касаційному суді. У французькій адвокатурі виділяються три категорії адвокатів, які мають право виступати в суді, а саме: соліситори (працюють у судах першої інстанції), баристери (представляють інтереси в апеляційних судах) і баристери при Державній раді або Касаційному суді (виступають у вищих судових інстанціях). За загальним правилом, представництво інтересів сторін у Державній раді Франції можливе тільки за допомогою професійного судового представника – адвоката. Водночас слід відзначити, що у деяких спеціально обумовлених випадках представник у суді нижчих інстанцій може не бути адвокатом. Наприклад, сторони в місцевому суді (*la juridiction de proximité*) можуть супроводжуватися підтримкою або бути представлені, окрім адвоката, своїм чоловіком (своєю дружиною); партнером або особою, з якою укладено цивільне партнерство; своїми батьками або родичами по прямій лінії; своїми батьками або родичами бічної лінії до третього ступеня споріднення включно; особами, чії відповідні функціональні обов'язки виключно пов'язані з їх службою або організацією (Солов'єв, 2016). Державні та муніципальні органи й служби можуть бути представлені в адміністративному процесі їх посадовими особами. Гарантована державою правова допомога надається виключно адвокатами (Солов'єв, 2016).

**Висновки.** Таким чином, задля удосконалення та розвитку регулювання діяльності адвокатів як учасників адміністративного процесу в Україні доцільно звернути увагу на такі аспекти зарубіжного досвіду:

– слід врахувати досвід Франції, згідно з яким особа, яка не є органом державної чи муніципальної влади, може представляти свої інтереси самостійно або через представника в адміністративному судочинстві, яким може бути не адвокат тільки у найнижчій інстанції; у судових ланках наступного рівня представництво є обов'язковим і здійснюється виключно професійними судовими представниками – адвокатами; тобто, екстраполюючи цей досвід в українській реалії, вважаємо, що представником за дорученням у місцевих загальних судах як адміністративних судах може бути будь-яка дієздатна особа, що має вищу юридичну освіту; натомість в окружних адміністративних судах, апеляційних та касаційному суді представництво має бути обов'язковим і здійснюватися професійним адвокатом; при цьому якщо особа з огляду на її матеріальне становище не може собі дозволити скористатися послугами адвоката, то держава повинна надати їй відповідного адвоката;

– цікавим видається досвід Німеччини, в якій в ролі представників у адміністративному судочинстві на рівні з адвокатами можуть виступати викладачі вищих навчальних закладів, які мають науковий ступінь доктора права; загалом такий підхід видається цілком прийнятним, однак у такому разі слід забезпечити поширення правил адвокатської етики на таких представників;

– запровадження внутрішньої диференціації представників адвокатської професії на адвокатів та адвокатів-спеціалістів; такий підхід використовується у Німеччині в умовах високої конкуренції на ринку адвокатських послуг;

– удосконалення механізму відповідальності адвоката за неналежне виконання своїх обов'язків; зокрема, доцільно розширити коло дисциплінарних стягнень, що можуть застосовуватися до адвоката за неналежне виконання ним своїх повноважень; так, за прикладом Німеччини, перелік стягнень слід доповнити доганою та штрафом; такий підхід дасть змогу більш гнучко та ефективно впливати на законність та етичність поведінки адвоката через інститут юридичної відповідальності.

Впровадження зазначених аспектів зарубіжного досвіду в українське правове життя вбачається цілком реальним і, на нашу думку, має посприяти удосконаленню правових засад діяльності адвокатів як процесуальних представників, зокрема, в адміністративному процесі.

#### Список використаних джерел:

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / автор-упорядник В.П. Тимошук. Київ : Факт, 2003. 496 с.
2. Вільчик Т.Б. Дисциплінарна відповідальність адвокатів в країнах ЄС та в Україні. *Форум права*. 2015. № 4. С. 38–44. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index.htm\\_2015\\_4\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_8).
3. Гудима Д.В. Чи лише адвокати можуть мати доступ до здійснення захисту та представництва у судах? (зарубіжний досвід). *Юрінком Інтер*. 2018. URL: [https://yuricom.com/legal\\_practice/analytychna\\_yurysprudentsiia/chy-lyshe-advokaty-mozhut-maty-dostup-do-zdijsnennia-zakhystu-ta-predstavnytstva-u-sudakh-zarubizhnyj-dosvid](https://yuricom.com/legal_practice/analytychna_yurysprudentsiia/chy-lyshe-advokaty-mozhut-maty-dostup-do-zdijsnennia-zakhystu-ta-predstavnytstva-u-sudakh-zarubizhnyj-dosvid).
4. Дерра М. Адвокатура в Німеччині / Адвокатское бюро Дерра, Мейер & Партнеры. URL: [https://www.derra.eu/ru/Выходные\\_данные.html](https://www.derra.eu/ru/Выходные_данные.html).
5. Кузьменко О.В., Пастух І.Д., Користін О.Є. та ін. Адміністративне право зарубіжних країн : курс лекцій. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 528 с.

6. Неугодніков А.М. Адміністративне судочинство Німеччини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. № 12. С. 255–258.
7. Пчелін В.Б. Сучасні моделі адміністративної юстиції зарубіжних країн. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 54–57.
8. Салищева Н.Г., Дубровский Д.С., Женетль С.З., Штатина М.А. Административный процесс : учебник для бакалаврата и магистратуры. Москва : Издательство Юрайт, 2016. 364 с.
9. Соловьёв А.А. Квалификационные требования к представителям в административном судебном процессе (зарубежный опыт). *Вестник Финансового университета*. 2016. № 2. С. 137–144.
10. Loi no. 71-1130 du 31 décembre 1971 portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006068396/#:~:text=Nul%20ne%20peut%2C%20s'il,%C3%A0%20la%20Cour%20de%20cassation>.

#### References:

1. Administratyvna protsedura ta administratyvni posluhy. Zarubizhnyi dosvid i propozytsii dlia Ukrainy [Administrative procedure and administrative services. Foreign experience and proposals for Ukraine] / Avtor-uporiadnyk V.P. Tymoshchuk. K.: Fakt, 2003. 496 p. [in Ukrainian].
2. Vilchuk T.B. (2015). Dystyplinarna vidpovidalnist advokativ v krainakh YeS ta v Ukraini [Disciplinary liability of lawyers in EU countries and in Ukraine]. *Forum prava*. № 4. pp. 38–44. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index.htm\\_2015\\_4\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_8) [in Ukrainian].
3. Hudyma D. (2018). Chy lyshe advokaty mozhut maty dostup do zdiisnennia zakhystu ta predstavnytstva u sudakh? (zarubizhnyi dosvid) [Can only lawyers have access to defense and representation in court? (foreign experience)]. *Yurinkom Inter*. URL: [https://yurinkom.com/legal\\_practice/analytychna\\_yurysprudentsiia/chy-lyshe-advokaty-mozhut-maty-dostup-do-zdijsnennia-zakhystu-ta-predstavnytstva-u-sudakh-zarubizhnyj-dosvid](https://yurinkom.com/legal_practice/analytychna_yurysprudentsiia/chy-lyshe-advokaty-mozhut-maty-dostup-do-zdijsnennia-zakhystu-ta-predstavnytstva-u-sudakh-zarubizhnyj-dosvid) [in Ukrainian].
4. Derra M. (2019). Advokatura v Germanii [Advocacy in Germany] / Advokatskoe biuro Derra, Meier & Partnery. URL: [https://www.derra.eu/ru/Vykhodnye\\_dannye.html](https://www.derra.eu/ru/Vykhodnye_dannye.html) [in Russian].
5. Kuzmenko O.V., Pastukh I.D., Korystin O.Іe. ta in. (2014). Administratyvne pravo zarubizhnykh krain [Administrative law of foreign countries]: kurs lektsii. *Yurinkom Inter*. 528 p. [in Ukrainian].
6. Neuhodnikov A.M. (2003). Administratyvne sudochynstvo Nimechchyny [Administrative proceedings in Germany]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. № 12. pp. 255–258. [in Ukrainian].
7. Pchelin V.B. (2017). Suchasni modeli administratyvnoi yustytzii zarubizhnykh krain [Modern models of administrative justice of foreign countries]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Yurydychni nauky*. 2017. Vyp. 1, t. 2. pp. 54–57 [in Ukrainian].
8. Salishcheva N.G., Dubrovskii D.S., Zhenetl S.Z., Shtatina M.A. (2016). Administrativnyi protsess [Administrative process]: uchebnik dlia bakalavriata i magistratury. Moskva : Izdatelstvo Iurait. 364 p. [in Russian].
9. Solovev A.A. (2016). Kvalifikatsionnye trebovaniia k predstaviteliam v administrativnom sudebnom protsesse (zarubezhnyi opyt) [Qualification requirements for representatives in administrative litigation (foreign experience)]. *Vestnik Finansovogo universiteta*. № 2. pp. 137–144. [in Russian].
10. Loi no. 71-1130 du 31 décembre 1971 portant réforme de certaines professions judiciaires et juridiques. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006068396/#:~:text=Nul%20ne%20peut%2C%20s'il,%C3%A0%20la%20Cour%20de%20cassation> [in French].